

- **Tolgahan BOSTAN**
Milli Eğitim Bakanlığı, Adana / TÜRKİYE
- **Aliye BOSTAN**
Milli Eğitim Bakanlığı, Adana / TÜRKİYE
- **Sezai SARP KAYA**
Milli Eğitim Bakanlığı, Adana / TÜRKİYE
- **Ali YABACI**
Milli Eğitim Bakanlığı, Adana / TÜRKİYE

Citation: Bostan, T., Bostan, A., Sarpkaya, S. ve Yabacı, A. (2020). Lise öğrencilerinin siber zorbalık düzeyleri ve siber zorbalığa karşı verdikleri tepkilerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Premium e-Journal of Social Sciences (PEJOSS)*, 4(9), 321-332.

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN SİBER ZORBALIK DÜZEYLERİ VE SİBER ZORBALIĞA KARŞI VERDİKLERİ TEPKİLERİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

ÖZET

Literatürde lise öğrencilerinin siber zorbalığa verilen tepkilerini siber zorbalık ve mağduriyet, siber zorbalığa karşı tepkiler ve demografik değişkenler açısından inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Siber zorbalık ve bu konuda bireylerin yaptığı eylemlerin insanların kişiliklerini etkilediğini göz önünde bulundurursak bu konunun araştırılması gerektiği söylenebilir.

Çalışmada; lise öğrencilerinin siber zorbalığa verilen tepkilerini siber zorbalık ve mağduriyet, siber zorbalığa karşı tepkiler ve demografik değişkenler (cinsiyet, sınıf, örgün eğitim görülen kurum türü, kardeş sayısı, anne-baba eğitim durumu, aile geliri ve akademik başarı durumu) açısından incelenmiştir. Araştırma betimsel bir çalışmadır. Araştırmanın bağımsız değişkenleri Siber Zorbalık ve demografik değişkenler (cinsiyet, sınıf, örgün eğitim görülen kurum türü, kardeş sayısı, anne-baba eğitim durumu, aile geliri ve akademik başarı durumu) bağımlı değişkeni ise Siber zorbalığa karşı verilen tepkiler.

Elde edilen bulguların analizleri için SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 16.0 programı kullanılmıştır.

Siber zorbalığa verilen tepkilerin; cinsiyet, sınıf, eğitim gördüğü kurum türü, anne baba eğitim düzeyleri, ailenin aylık gelir düzeyi, akademik başarı durumuna göre anlamlı farklar oluşturduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Siber Zorbalık, Siber Zorbalığa Karşı Tepkiler, Lise Öğrencileri

THE EVALUATION OF THE CYBER BULLYING LEVELS OF HIGH SCHOOL STUDENTS AND THEIR REACTIONS TO CYBER BULLYING IN TERMS OF DIFFERENT VARIABLES

ABSTRACT

There has been no study in the literature that examines high school students' reactions to cyberbullying in terms of cyberbullying and victimization, reactions to cyberbullying and demographic variables. Considering that cyberbullying and the actions taken by individuals on this issue affect people's personalities, it can be said that this issue should be investigated.

In the study, the responses of high school students to cyberbullying were examined in terms of cyberbullying and victimization, reactions to cyberbullying and demographic variables (gender, grade, school type, number of siblings, parental education, family income and academic success). The research is a descriptive study. The independent variables of the study are Cyber Bullying and demographic variables (gender, grade, school type, number of siblings, educational status of parents, family income and academic achievement) and the dependent variable is the responses to cyberbullying.

SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 16.0 program was used for the analysis of the findings.

It has been observed that the reactions to cyberbullying make significant differences according to gender, grade, school type, parents' education level, the monthly income level of the family and academic success. As a result of the research, it can be said that the alexithymia levels of high school students reveal concrete findings and important evidence regarding the relationship between loneliness and demographic variables. In this respect, it is predicted that the study will fill an important gap in this field.

Keywords: Cyber Bullying, Reactions against Cyber Bullying, High School Students

1. GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz çağda bilişim ve iletişim teknolojileri yaşantımızda önemli bir yer tutmaktadır. Bu teknolojilerdeki gelişmeler bireylerin hayatlarında önemli fırsatlar sunmaktadır. Yeni teknolojiler ve özellikle de internet, öğrencinin bilgiye ulaşma ve kullanma becerilerini geliştirmesine katkıda bulunmaktadır. Bugün gelinen noktada bilgi ve iletişim teknolojilerinin eğitim-öğretimde teknolojiyi iyileştirme, öğrenmeyi kolaylaştırma ve kalıcı yapma gibi değişimleri eğitim ortamına yansıttığı görülmektedir (Peker, 2015). Bu yoğun teknolojik gelişim ve kullanım sürecinde toplum yaşamında yeni sosyalleşme olanaklarının yanı sıra yeni bazı problemlerin oluşumu da kaçınılmaz olmuştur (Tamer ve Vatanaritan, 2014). Hızla gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri; bir yandan insanların hayatlarını kolaylaştırırken diğer yandan birtakım yeni sorunları da beraberinde getirmektedir. Özellikle gençler ve çocuklar, yeni iletişim teknolojilerinin olumsuz etkilerine maruz kalmaktadır. Çocuklar arasındaki geleneksel akran zorbalığı artık yerini sanal ortamlarda siber zorbalığa bırakmıştır. Akran zorbalığı, siber zorbalıkla benzer özellikler gösterse de aralarında birçok yönden farklılıklar vardır. Geleneksel zorbalıkta eziyet eden ve kurban aynı ortamda bulunmakta ve birbirlerini tanıırken, siber zorbalıkta eziyet eden genelde kurban tarafından bilinmemekte ve zorbalık günün her saatinde olabilmektedir. Eziyet eden kişinin görünür olmaması o kişiyi daha da cesaretlendirmektedir (Korkmaz, 2016). Bilişim ve iletişim teknolojilerine erişimin kolaylaşması ve kullanımının yaygınlaşması gençler arasında yeni bir kültürün oluşmasına yol açmıştır. Bilişim ve iletişim teknolojileri gençlere diğer bireylerle eş zamanlı iletişim kurma olanağı vermekte, bilgi kaynaklarına hızlı bir şekilde ulaşmalarını sağlamakta ve sosyalleşmeleri açısından yeni olanaklar sunmaktadır (Eroğlu ve Güler, 2015).

Bilişim ve iletişim teknolojilerinin bu olumlu yönlerinin yanında beraberinde getirdiği birçok olumsuz durum da bulunmaktadır. Bu olumsuz durumlara örnek olarak siber dolandırıcılık, çocukların cinsel açıdan istismarının kolaylaşması (grooming, çocuk pornografisi vb.) ve bireyleri şiddete ve uyuşturucuya yönelten web sitelerine erişim olanağının bulunması verilebilir (Eroğlu ve Güler, 2015).

Ergenlik dönemi boyunca, gençler arasındaki ilişkiler büyük önem kazanır ve bu ilişkiler gençlerin sosyal ve psikolojik gelişiminde önemli yer tutar. Bu ilişkiler içinde olumlu olanlar gençlerin başarılı bir kimlik geliştirmesine ve toplum ile uyum içinde yaşamasına zemin hazırlarlar. Bununla beraber olumsuz ilişkiler ise bireyin ergenlik döneminde çeşitli problemler yaşamasına neden olurlar. Bireyin akranlarından gördüğü zorbalık ya da saldırganlık gibi olumsuz yaşantılar bireyin duygusal, sosyal ve psikolojik gelişimine zarar verebilir. Zorbalık, birçok genç için ergenlik döneminde yaşanan bir deneyim olarak ifade edilmektedir. Zorba davranışlar konusunda yapılan araştırmalara bakıldığında araştırmacıların zorba davranışları farklı bakış açılarıyla tanımladıkları görülmektedir. Yapılan bir araştırmada zorba davranışlar, bir çocuğun diğer çocuklar üzerindeki fiziksel ve psikolojik yollarla baskı kurması ve onları incitici davranışlarda bulunması olarak ifade edilmektedir. Zorbalık, negatif sonuçlar doğuran anti sosyal bir davranış formu olarak tanımlanmıştır. Literatürde zorbalığın yaş, cinsiyet, sosyoekonomik gelir düzeyi, depresyon, anksiyete bozuklukları gibi değişkenlerle ilişkisini araştıran çok sayıda çalışma yer almaktadır. Bu çalışmalar zorbalığın, zorba davranışlarda bulunan, zorba davranışlara maruz kalan (kurban) ve zorba davranışlara şahit olan öğrencilerin kişilik özelliklerini ve ileriki yaşamlarındaki toplumsal ilişkilerini olumsuz etkilediğini belirtmektedirler. Son yıllarda hızla gelişen yeni teknolojinin etkileri toplumun her kurumunda olduğu gibi okulları da etkilemiş ve öğrenciler bilgisayar, cep telefonu gibi yeni teknoloji ürünlerine aynı hızda sahip olmuşlardır. Bu gelişime paralel olarak, gençlerin bu araçları kullanması konusunda da çeşitli problemler yaşanmaya başlanmıştır. Bu konuda yapılan araştırmalar bugün zorbalığın yeni bir formuyla, “siber zorba” davranışlarla karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir (Şahin, M., Sarı, S. V., Özer, Ö. ve Er, S. H., 2010). Siber zorbalıkla ilişkili araştırmalar, siber zorbalık ve mağduriyetin bireylerin sosyal, akademik ve duygusal yaşamları üzerinde çok ciddi olumsuz etkilerinin bulunduğunu göstermektedir. Arıca (2009) tarafından yapılan araştırmada, siber zorbalık yapmayan ve siber zorbalığa maruz kalmayan grubun siber zorba ve mağdurlardan daha az psikiyatrik belirti gösterdiği bulunmuştur. Siber zorbalığa maruz kalmanın yanında siber zorbalık yapmanın da çeşitli sorunlarla ilişkili olduğu belirlenmiştir. Arıca (2009), diğer bireylere düşmanca duygular taşımanın ve psikotizmin siber zorbalık yapmayı olumlu yönde yordadığını bulmuştur.

Siber zorba davranışlar, genel ifadeyle, interneti ve mobil telefon kullanımını içeren bir tür zorbalık olarak tanımlanmıştır. Ergenler üzerinde siber zorbalığın etkilerinin araştırıldığı bir çalışmada, siber zorba davranışların kasıtlı olarak bir kişi ya da gruba karşı internet ve mobil telefon vasıtasıyla gösterilen zorba davranışlar olarak belirlenmiştir. Zorbalık online ortamda diğer ortamlarda olduğu gibi artmaktadır. Benzer

şekilde, başka bir araştırmacı siber zorbalığı; e-posta, cep telefonu ve yazılı mesaj gönderme gibi bilgi ve iletişim teknolojilerini içeren, kişisel web sitesi çökertme ve bilgilere zarar verme gibi eğilimleri gerektiren zorba davranış türü olarak tanımlamıştır. Ergenler üzerinde siber zorbalığın etkilerinin araştırıldığı bir çalışmada, siber zorba davranışların kasıtlı olarak bir kişi ya da gruba karşı internet ve mobil telefon vasıtasıyla gösterilen zorba davranışlar olarak belirlenmiştir. Zorbalık online ortamda diğer ortamlarda olduğu gibi artmaktadır. Araştırmacılar siber zorba davranışların, modern genç ve çocukların arasında online sosyal hayatın artmasının bir sonucu olarak ortaya çıktığını ifade etmektedirler. Siber zorba davranışların sıklığı, hangi cinsiyet ve yaş grubu tarafından gerçekleştirildiğine yönelik bazı çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Yaşları 10 ila 17 arasında değişen 1498 düzenli internet kullanıcısı üzerinde yapılan bir çalışmada, son bir yıl içinde katılımcıların %19'unun online olarak saldırganlık ve öfke davranışlarına maruz kaldıkları, bunlardan %84'ünün kendisinin siber zorba davranışa maruz kaldığı, % 31'inin ise karşı tarafa böyle bir davranışta bulunduğu belirlenmiştir. Benzer bir araştırmaya göre Kanada'da 177 ortaokul öğrencisinin siber zorba davranışlara maruz kaldığı, bunlardan %23'ünün e-posta yoluyla, %41'inin cep telefonu mesajlarıyla, %35'inin Chat odalarında, %32'sinin tanıdığı okul arkadaşlarından, %11'inin okulundan tanımadığı kişilerce, %16'sının da hem tanıdığı hem tanımadığı okul arkadaşlarınınca zorba davranışlara maruz kaldıkları ifade edilmiştir (Özer vd, 2010).

2. AMAÇ

Literatür incelendiğinde lise öğrencilerinin siber zorbalığa verilen tepkilerini; siber zorbalık ve mağduriyet, siber zorbalığa karşı tepkiler ve demografik değişkenler açısından inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Siber zorbalık ve bu konuda bireylerin yaptığı eylemlerin insanların kişiliklerini etkilediğini göz önünde bulundurursak bu konunun araştırılması gerektiği söylenebilir.

Lise öğrencilerinin siber zorbalığa verilen tepkilerini siber zorbalık ve mağduriyet, siber zorbalığa karşı tepkiler ve demografik değişkenler (cinsiyet, sınıf, örgün eğitim görülen kurum türü, kardeş sayısı, anne-baba eğitim durumu, aile geliri ve akademik başarı durumu) açısından incelenmiştir. Projede aşağıdaki araştırma problemlerine cevap aranmıştır:

1. Lise öğrencilerinin siber zorbalığa verilen tepkileri nelerdir?
2. Lise öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet durumları ile siber zorbalığa karşı verdikleri tepkileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Lise öğrencilerinin cinsiyetlerine göre siber zorbalığa verilen tepkileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
4. Lise öğrencilerinin sınıflarına göre siber zorbalığa verilen tepkileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
5. Lise öğrencilerinin öğrenim gördükleri lise türüne göre siber zorbalığa verilen tepkileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
6. Lise öğrencilerinin kardeş sayılarına göre siber zorbalığa verilen tepkileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
7. Lise öğrencilerinin anne-baba eğitim durumlarına göre siber zorbalığa verilen tepkileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
8. Lise öğrencilerinin aylık aile gelirlerine göre siber zorbalığa verilen tepkileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
9. Lise öğrencilerinin kendi başarı durumlarına göre siber zorbalığa verilen tepkileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

3. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, çalışma grubu, sınırlılıklar, işlem, veri toplama araçları, verilerin analizi ve çözümü ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırma Modeli

Araştırma betimsel bir çalışmadır. Araştırmanın bağımsız değişkenleri siber zorbalık ve demografik değişkenler (cinsiyet, sınıf, örgün eğitim görülen kurum türü, kardeş sayısı, anne-baba eğitim durumu, aile geliri ve akademik başarı durumu), bağımlı değişkeni ise siber zorbalığa karşı verilen tepkiler.

3.2. Çalışma Gurubu

Tablo 1: Evren ve Örneklem

Okul Türü	Anadolu Lisesi	BİLSEM	Fen Lisesi	İmam Hatip Lisesi	Mesleki ve Teknik Anadolu L.	Sosyal Bilimler Lisesi
Ankete katılan öğrenci sayısı	40	9	73	44	19	41
Okullardaki toplam öğrenci sayıları	780	115	546	540	632	590

Araştırma, 2018-2019 eğitim öğretim yılında eğitim gören 6 farklı okuldaki toplam 3203 öğrenciden 226'sı ile gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak araştırmanın çalışma grubunu 226 lise öğrencisi oluşturmaktadır.

3.3. Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırma, 2018-2019 eğitim öğretim yılında eğitim gören 226 lise öğrencisi ve anketten elde edilen bulgular ile sınırlıdır.

3.4. Veri Toplama Araçları

3.4.1. Bilgi Toplama Formu

Bilgi toplama formu katılımcılar hakkında bilgiler elde etmek için kullanılmıştır. Cinsiyet, sınıf, eğitim görülen kurum türü, kardeş sayısı, anne-babanın eğitim durumları, ailenin aylık geliri, öğrencilerin algıladığı akademik başarı durumlarını belirlemeye yönelik 7 soru bulunmaktadır.

3.4.2. Siber Zorbalığa Karşı Tepkiler Ölçeği (SZKTÖ)

Siber Zorbalığa Karşı Eylemsel Tepkiler Ölçeği, bireylerin siber zorbalığa karşı verdiği eylemsel tepkilerini ölçmek amacıyla tasarlanmış bir ölçektir. Yavuz Akbulut ve Bahadır Erişti tarafından 2018 yılında 4 alt boyutlu ve 5'li likert tipi bir ölçek olarak geliştirilmiştir. 4 faktörlü ve 33 maddeden oluşmaktadır. Siber zorbalığa karşı eylemsel tepkiler ölçeğinde yer alan dört alt boyut; intikam, önlem, diyalog, kaçınmadır. İntikam faktöründe 15 madde (1, 2, 5, 7, 9, 10, 21, 22, 28, 29, 31, 32, 34, 35), önlem faktöründe 10 madde (3, 11, 12, 13, 20, 23, 24, 30, 33, 36), diyalog faktöründe 7 madde (8, 14, 15, 16, 17, 18, 19), kaçınma faktöründe 5 madde (4, 25, 26, 27, 37) bulunmaktadır. İkinci kısım olan Siber Zorbalığa Karşı Verilen Duygusal Tepkiler Ölçeği, bireylerin siber zorbalığa karşı verdiği duygusal tepkileri ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek, 11 maddeden ve 2 alt boyuttan oluşmaktadır ve beşli likert tipi derecelendirmeye sahiptir. İçsel faktöründe 8 madde (1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 11) ve dışsal alt boyutunda 3 madde (3, 9, 10) vardır. Ölçekte her madde 'bana hiç uygun değil (1)', 'bana uygun değil (2)', 'bana kısmen uygun (3)', 'bana uygun (4)', 'bana tamamen uygun (5)' seçeneklerinin puanlarının toplanması ile 4 faktörün ve ölçeğin toplam puanı bulunmaktadır. Puanlama yapılırken tersten puanlanan madde yoktur. Ölçeğin her bir alt boyutundan alınan yüksek puan bireyin ilgili alt boyutun değerlendirdiği özelliğe sahip olduğunu göstermektedir.

3.4.3. Siber Zorbalık ve Mağduriyet Ölçeği (SMZÖ)

Siber Zorbalık Ve Mağduriyet Ölçeği, bireylerin siber zorbalık ve mağduriyet düzeyini ölçmek amacıyla Çetin, Yaman ve Peker tarafından 2011 yılında geliştirilmiştir. Beşli likert tipli ve 22x2 maddeli bir ölçektir. Ölçekte siber zorbalık yapma ve siber zorbalığa maruz kalmayı ölçen iki kısım vardır. Ölçekte her madde daima (1), sık sık (2), bazen (3), nadiren (4), asla (5) puanlarının toplanması ile toplam puan bulunmaktadır. Ölçekte siber zorbalıktan alınan yüksek puan siber zorbalık yapma özelliğinin ve siber mağduriyetten alınan yüksek puan siber zorbalığa maruz kalma özelliğinin yüksek olduğunu göstermektedir (Çetin, Yaman ve Peker, 2011).

3.5. Ön Uygulama

Araştırmaya katılmayı kabul eden ve örnekleme çıkmayan 20 lise öğrencisine ön uygulama yapılmış, bilgi toplama formunda yanlış anlaşılabilir veya anlaşılmaayan sorular düzeltilerek bilgi toplama formuna son şekli verilmiştir.

3.6. İşlem

Anket çalışması için kurumlardan gerekli izinler alınmıştır. Anket çalışması 18 yaş altı bireylerle gerçekleştirileceği için farklı tür liselerin okul aile birlikleri ile işbirliği içinde veliler bilgilendirilmiştir. Araştırma için ölçek sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır. Araştırmanın problemlerine yanıt bulmak amacı ile “Siber Zorbaliğa Karşı Verilen Tepkiler Ölçeği” “siber zorbalık ve mağduriyet” ve “Kişisel Bilgi Formu”ndan oluşan paket, araştırmacı tarafından 2018-2019 eğitim öğretim yılında Kasım ayının 1., 2. ve 3. haftalarında 255 öğrenciye uygulanmıştır. Ancak verilen ölçme araçlarını yanlış ve eksik doldurmalarından dolayı 29 öğrenci araştırma dışında tutulmuştur. Sonuç olarak araştırma 226 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir.

3.7. Verilerin Analizi

Elde edilen bulguların analizleri için SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 16.0 programı kullanılmıştır.

Lise öğrencilerinin demografik özelliklerini betimleyici frekans ve yüzde dağılımları çıkarılmış, sonra ölçeklerin ve alt boyutlarının puanları için denek sayısı (N), aritmetik ortalama (\bar{x}) ve standart sapma (ss) değerleri saptanmıştır.

Ayrıca lise öğrencilerinin siber zorbalığa karşı verdikleri tepkiler açısından cinsiyet, sınıf, örgün eğitim kurum türü, kardeş sayısı, anne-baba eğitim düzeyi, aile geliri ve akademik başarı durumu arasında anlamlı farklılık olup olmadığına bakmak için t-testi ve Anova yapılmıştır. Uygulanan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonuçlarının anlamlı bulunduğu durumlarda, farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla post-hoc Tukey testleri uygulanmıştır.

4. BULGULAR

Tablo 2: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	Yüzde
Kız	150	66,4
Erkek	76	33,6
Toplam	226	100,00

Araştırmaya katılan 226 lise öğrencisinin 150'sinin kız (%66,4), 76'sının erkek (%33,6) olduğu görülmüştür.

Tablo 3: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sınıf Dağılımı

Sınıf	Sayı	Yüzde
9	49	21,7
10	114	50,4
11	50	22,1
12	13	5,8
Toplam	226	100,00

Araştırmaya katılan 226 lise öğrencisinin 114'ü 10. Sınıf (%50,4), 50'si 11. Sınıf (%22,1), 49'u 9. Sınıf (%21,7), 13'ü 12. Sınıf (%5,8) olduğu görülmüştür.

Tablo 4: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Eğitim Gördükleri Kurum Türü

Kurum Türü	Sayı	Yüzde
Anadolu Lisesi	40	17,7
BİLSEM	9	4,0
Fen Lisesi	73	32,3
İmam Hatip Lisesi	44	19,5
Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	19	8,4
Sosyal Bilimler Lisesi	41	18,1
Toplam	226	100,00

Araştırmaya katılan 226 lise öğrencisinin 73'ü Fen Lisesi (%32,3), 44'ü İmam Hatip Lisesi (%19,5), 41'i Sosyal Bilimler Lisesi (%18,1), 40'ı Anadolu Lisesi (%17,7), 19'u Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (%8,4) ve 9'u BİLSEM'de (%4,0) eğitim gördüğü görülmüştür.

Tablo 5: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Kardeş Sayıları

Kardeş Sayısı	Sayı	Yüzde
Tek Çocuk	29	12,8
1 kardeş	88	38,9
2-4 kardeş	94	41,6
4'ten fazla kardeş	15	6,6
Toplam	226	100,00

Araştırmaya katılan 226 lise öğrencisinin 94'ü 2-4 kardeş (%41,6), 88'i 1 kardeş (%38,9), 29'unun tek çocuk (%12,8), 15'i 4'ten fazla kardeşe (%6,6) sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 6: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Annelerinin Eğitim Düzeyleri

Anne Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde
İlkokul	37	16,4
Ortaokul	32	14,2
Lise	46	20,4
Üniversite	97	42,9
Yüksek Lisans/Doktora	14	6,2
Toplam	226	100,00

Araştırmaya katılan öğrencilerden, eğitim düzeyleri açısından annelerinin 97'sinin üniversite mezunu (%42,9), 46'sının lise mezunu (%20,4), 37'sinin ilkokul mezunu (%16,4), 32'sinin ortaokul mezunu (%14,2), 14'ünün yüksek lisans/doktora mezunu (%6,2) olduğu görülmüştür.

Tablo 7: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Babalarının Eğitim Düzeyleri

Baba Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde
İlkokul	19	8,4
Ortaokul	20	8,8
Lise	39	17,3
Üniversite	110	48,7
Yüksek Lisans/Doktora	38	16,8
Toplam	226	100,00

Araştırmaya katılan öğrencilerin babalarının eğitim düzeylerinin 110'unun üniversite mezunu (%48,7), 39'unun lise mezunu (%17,3), 38'inin yüksek lisans/doktora mezunu (%16,8), 20'sinin ortaokul mezunu (%8,8), 19'unun ilkokul mezunu (%8,4) olduğu görülmüştür.

Tablo 8: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Ailelerinin Aylık Toplam Gelir Düzeyleri

Aylık Gelir TL	Sayı	Yüzde
2500-5000	34	15,0
5001-8500	38	16,8
8501-10000	66	29,2
10001-15000	40	17,7
15000+	48	21,2
Toplam	226	100,00

Araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinin aylık toplam gelir düzeylerinin 66'sının 85001-10000 arasında (%29,2), 48'inin 15000'nin üstünde (%21,2), 40'ının 10001-15000 arasında (%17,7), 38'inin 5001-8500 arasında (%16,8), 34'ünün 2500-5000 arasında (%15,0) olduğu görülmüştür.

Tablo 9: Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Kendilerine Göre Akademik Başarı Durumlarının Düzeyleri

Algıladıkları Akademik Başarı	Sayı	Yüzde
Çok iyi	35	15,5
İyi	118	52,2
Orta	70	31,0
Kötü	3	1,3
Toplam	226	100,00

Araştırmaya katılan öğrencilerin algıladıkları akademik başarı düzeylerinin 118'inin iyi (%52,2), 70'inin orta (%31,0), 35'inin çok iyi (%15,5), 3'ünün kötü (%1,3) olduğu görülmüştür.

Tablo 10: Araştırmaya Katılan Lise Öğrencilerinin Cinsiyete Göre Siber Zorbalığa Verdiği Tepkilerin Farklılaşım Farklılaşmadığını Belirlemek Amacıyla Yapılan Bağımsız Örneklemeler İçin T-Test Analiz Sonuçları

Bağımlı Değişken	Cinsiyet	N	\bar{X}	ss	t	SD	p
İntikam	Kız	150	32,5200	13,00424	-4,917	224	,000
	Erkek	76	41,7763	14,06613			
Önlem	Kız	150	33,8200	7,37497	1,608	224	,109
	Erkek	76	32,2237	6,36364			
Diyalog	Kız	150	18,8400	6,86796	-2,792	224	,006
	Erkek	76	21,5526	6,96351			
Kaçınma	Kız	150	13,1000	4,02801	1,192	224	,234
	Erkek	76	12,4342	3,83783			
İçsel	Kız	150	20,1333	7,92555	1,667	224	,097
	Erkek	76	18,3684	6,64498			
Dışsal	Kız	150	9,4600	3,75532	,530	224	,597
	Erkek	76	9,1842	3,58408			

Tablo 10 incelendiğinde lise öğrencilerinin cinsiyete göre intikam ve diyalog alt boyutu toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, kaçınma, içsel ve dışsal alt boyutu toplam puanları arasındaki farkın anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır. İntikam toplam puanları $t(224)=-4,917$; $p=0,000$, önlem alt boyutu toplam puanları $t(224)=1,608$; $p=,0,109$, diyalog alt boyutu toplam puanları $t(224)=-2,792$; $p=,0,006$, kaçınma alt boyutu toplam puanları $t(224)=-1,192$; $p=,0,234$, içsel toplam puanları $t(224)=1,667$; $p=0,097$, içsel toplam puanları $t(224)=,0,530$; $p=0,597$, şeklindedir.

Buna göre intikam alt boyutuna göre erkeklerin ortalamasının kızlarınkine göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu, diyalog alt boyutuna göre erkeklerin ortalamasının kızlarınkine göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 11: Araştırmaya Katılan Lise Öğrencilerinin Sınıflara Göre Siber Zorbalığa Verdikleri Tepkilerin Farklılaşım Farklılaşmadığını Belirlemek Amacıyla Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P	Anlamlı Fark
İntikam	Gruplar arası	1711,345	3	570,448	2,969	,033	+
	Gruplar İçi	42647,172	22	192,104			
	Toplam	44358,518	225				
Önlem	Gruplar arası	219,692	3	73,231	1,471	,223	-
	Gruplar İçi	11050,184	222	49,776			
	Toplam	11269,876	225				
Diyalog	Gruplar arası	948,685	3	316,228	6,959	,000	+
	Gruplar İçi	10087,439	222	45,439			
	Toplam	11036,124	225				
Kaçınma	Gruplar arası	84,583	3	28,194	1,809	,146	-
	Gruplar İçi	3459,948	222	15,585			
	Toplam	3544,531	225				
İçsel	Gruplar arası	177,219	3	59,073	1,037	,377	-
	Gruplar İçi	12650,923	222	56,986			
	Toplam	12828,142	225				
Dışsal	Gruplar arası	130,664	3	43,555	3,291	,021	+
	Gruplar İçi	2937,854	222	13,234			
	Toplam	3068,518	225				

Tablo 11 incelendiğinde lise öğrencilerinin sınıflara göre intikam, diyalog, dışsal toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, kaçınma, içsel toplam puanları ile anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır. İntikam ($F(3,222)=2,969$, $p=0,33$), önlem ($F(3,222)=1,471$, $p=,223$), diyalog ($F(3,222)=6,959$, $p=,000$), kaçınma ($F(3,222)=1,809$, $p=,146$), içsel ($F(3,222)=1,037$, $p=,377$) dışsal ($F(3,222)=3,291$, $p=,021$) olarak görülmüştür.

Belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda intikam toplam puanına göre sıralama 10. Sınıf>9. Sınıf>11. Sınıf>12. Sınıf, diyalog alt boyutuna göre 10. Sınıf>12. Sınıf>11. Sınıf>9. Sınıf, dışsal alt boyutuna göre 11. Sınıf>9. Sınıf>12. Sınıf>10. Sınıf olarak saptanmıştır.

Tablo 12: Araştırmaya Katılan Lise Öğrencilerinin Eğitim Gördükleri Kurum Türüne Göre Siber Zorbaliğa Verdikleri Tepkilerin Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Amacıyla Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P	Anlamlı Fark
İntikam	Gruplar arası	5345,491	5	1069,098	6,029	,000	+
	Gruplar İçi	39013,027	220	177,332			
	Toplam	44358,518	225				
Önlem	Gruplar arası	51,904	5	10,381	,204	,961	-
	Gruplar İçi	11217,972	220	50,991			
	Toplam	11269,876	225				
Diyalog	Gruplar arası	1428,872	5	285,774	6,544	,000	+
	Gruplar İçi	9607,252	220	43,669			
	Toplam	11036,124	225				
Kaçınma	Gruplar arası	76,753	5	15,351	,974	,435	-
	Gruplar İçi	3467,778	220	15,763			
	Toplam	3544,531	225				
İçsel	Gruplar arası	803,240	5	160,648	2,939	,014	+
	Gruplar İçi	12024,902	220	54,659			
	Toplam	12828,902	225				
Dışsal	Gruplar arası	132,067	5	26,413	1,979	,083	-
	Gruplar İçi	2936,451	220	13,348			
	Toplam	3068,518	225				

Tablo 12 incelendiğinde lise öğrencilerinin eğitim gördükleri kurum türüne göre intikam, diyalog, içsel toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, kaçınma, dışsal toplam puanları ile anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır. İntikam ($F(5,220)=6,029$, $p=,000$), önlem ($F(5,220)=,204$, $p=,961$) diyalog ($F(5,220)=6,544$, $p=,000$), kaçınma ($F(5,220)=,974$, $p=,435$), içsel ($F(5,220)=2,939$, $p=,014$), dışsal ($F(5,220)=1,979$, $p=,083$) olarak görülmüştür.

Belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda intikam toplam puanına göre sıralama imam hatip lisesi>mesleki ve teknik Anadolu lisesi>Anadolu lisesi >fen lisesi>BİLSEM>sosyal bilimler lisesi, diyalog alt boyutuna göre Anadolu lisesi>imam hatip lisesi>mesleki ve teknik Anadolu lisesi>sosyal bilimler lisesi>BİLSEM>fen lisesi, içsel alt boyutuna göre BİLSEM>Anadolu lisesi>mesleki ve teknik Anadolu lisesi>sosyal bilimler lisesi>imam hatip lisesi>fen lisesi olarak saptanmıştır.

Tablo 13: Araştırmaya Katılan Lise Öğrencilerinin Kardeş Sayılarına Göre Siber Zorbaliğa Verdikleri Tepkilerin Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Amacıyla Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P	Anlamlı Fark
İntikam	Gruplar arası	340,733	3	113,578	,573	,633	-
	Gruplar İçi	44017,785	222	198,278			
	Toplam	44358,518	225				
Önlem	Gruplar arası	137,208	3	45,736	,912	,436	-
	Gruplar İçi	11132,668	222	50,147			
	Toplam	11269,876	225				
Diyalog	Gruplar arası	166,077	3	55,359	1,131	,338	-
	Gruplar İçi	10870,047	222	48,964			
	Toplam	11036,124	225				
Kaçınma	Gruplar arası	44,203	3	14,734	,934	,425	-
	Gruplar İçi	3500,328	222	15,767			
	Toplam	3544,531	225				
İçsel	Gruplar arası	221,858	3	73,953	1,302	,275	-
	Gruplar İçi	12606,284	222	56,785			
	Toplam	12828,142	225				
Dışsal	Gruplar arası	57,161	3	19,054	1,405	,242	-
	Gruplar İçi	3011,356	222	13,565			
	Toplam	3068,518	225				

Tablo 13 incelendiğinde lise öğrencilerinin kardeş sayısına göre intikam, önlem, diyalog, kaçınma, içsel, dışsal toplam puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmadığı saptanmıştır. İntikam ($F(3,222)=,573$, $p=,633$), önlem ($F(3,222)=,912$, $p=,436$), diyalog ($F(3,222)=1,131$, $p=,338$), kaçınma ($F(3,222)=,934$, $p=,425$), içsel ($F(3,222)=1,302$), dışsal ($F(3,222)=1,405$, $p=,242$) olarak görülmüştür.

Tablo 14: Araştırmaya Katılan Lise Öğrencilerinin Anne Eğitim Düzeylerine Göre Siber Zorbaliğa Verilen Tepkilerin Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Amacıyla Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P	Anlamlı Fark
İntikam	Gruplar arası	2567,237	4	641,809	3,394	,010	+
	Gruplar İçi	41791,281	221	189,101			
	Toplam	44358,518	225				
Önlem	Gruplar arası	22,968	4	5,517	,108	,980	-
	Gruplar İçi	11247,808	221	50,895			
	Toplam	11269,876	225				
Diyalog	Gruplar arası	356,050	4	89,014	1,842	,122	-
	Gruplar İçi	10680,073	221	48,326			
	Toplam	11036,124	225				
Kaçınma	Gruplar arası	43,048	4	10,762	,679	,607	-
	Gruplar İçi	3501,483	221	15,844			
	Toplam	3544,531	225				
İçsel	Gruplar arası	270,999	4	67,750	1,192	,315	-
	Gruplar İçi	12557,142	221	56,820			
	Toplam	12828,142	225				
Dışsal	Gruplar arası	153,422	4	38,356	2,908	,023	+
	Gruplar İçi	2915,095	221	13,190			
	Toplam	3068,518	225				

Tablo 14 incelendiğinde lise öğrencilerinin anne eğitim düzeylerine göre intikam, dışsal toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, diyalog, kaçınma, içsel toplam puanları ile anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır. İntikam ($F(4,221)=3,394$, $p=,010$), önlem ($F(4,221)=,108$, $p=,980$), diyalog ($F(4,221)= 1,842$), $p=,122$), kaçınma ($F(4,221)=,679$, $p=,607$), içsel ($F(4,221)=1,192$, $p=,315$), dışsal ($F(4,221)=2,908$, $p=,023$) olarak görülmüştür.

Belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda intikam toplam puanına göre sıralama ortaokul mezunu>üniversite mezunu>ilkokul mezunu>lise mezunu>yüksek lisans/doktora sahibi, dışsal alt boyutuna göre ortaokul mezunu>ilkokul mezunu>üniversite mezunu>lise mezunu>yüksek lisans/doktora sahibi olduğu saptanmıştır.

Tablo 15: Araştırmaya Katılan Lise Öğrencilerinin Baba Eğitim Düzeylerine Göre Siber Zorbaliğa Karşı Verdikleri Tepkilerin Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Amacıyla Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P	Anlamlı Fark
İntikam	Gruplar arası	3142,025	4	785,506	4,212	,003	+
	Gruplar İçi	41216,493	221	186,500			
	Toplam	44358,518	225				
Önlem	Gruplar arası	115,508	4	28,877	,572	,683	-
	Gruplar İçi	11154,368	221	50,472			
	Toplam	11269,876	225				
Diyalog	Gruplar arası	635,504	4	158,876	3,376	,010	+
	Gruplar İçi	10400,620	221	47,062			
	Toplam	11036,124	225				
Kaçınma	Gruplar arası	95,404	4	23,851	1,528	,195	-
	Gruplar İçi	3449,127	221	15,607			
	Toplam	3544,531	225				
İçsel	Gruplar arası	491,146	4	122,787	2,200	,070	-
	Gruplar İçi	12336,995	221	55,824			
	Toplam	12828,142	225				
Dışsal	Gruplar arası	257,481	4	64,370	5,061	,001	+
	Gruplar İçi	2811,037	221	12,720			
	Toplam	3068,518	225				

Tablo 15 incelendiğinde lise öğrencilerinin baba eğitim düzeylerine göre intikam, diyalog, dışsal toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, kaçınma, içsel toplam puanları ile anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır. İntikam ($F(4,221)=4,212$, $p=,003$), önlem ($F(4,221)=,572$, $p=,683$), diyalog ($F(4,221)=3,376$, $p=,010$), kaçınma ($F(4,221)=1,528$, $p=,195$), içsel ($F(4,221)= 2,200$, $p=,070$), dışsal ($F(4,221)=5,061$, $p=,001$) olarak görülmüştür.

Belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda intikam toplam puanına göre sıralama ortaokul

mezunu>ilkokul mezunu>üniversite mezunu>lise mezunu>yüksek lisans/doktora sahibi, diyalog alt boyutuna göre ilkokul mezunu>lise mezunu>ortaokul mezunu>üniversite mezunu>yüksek lisans/doktora sahibi, dışsal alt boyutuna göre ortaokul mezunu>ilkokul mezunu>lise mezunu>üniversite mezunu>yüksek lisans/doktora sahibi olduğu saptanmıştır.

Tablo 16: Araştırmaya Katılan Lise Öğrencilerinin Ailelerinin Aylık Gelir Düzeylerine Göre Siber Zorbalığa Karşı Verdikleri Tepkilerin Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Amacıyla Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P	Anlamlı Fark
İntikam	Gruplar arası	2811,397	4	702,849	3,739	,006	+
	Gruplar İçi	41547,120	221	187,996			
	Toplam	44358,518	225				
Önlem	Gruplar arası	185,919	4	46,480	,927	,449	-
	Gruplar İçi	11083,957	221	50,154			
	Toplam	11269,876	225				
Diyalog	Gruplar arası	598,568	4	149,642	3,168	,015	+
	Gruplar İçi	10437,556	221	47,229			
	Toplam	11036,124	225				
Kaçınma	Gruplar arası	83,858	4	20,965	1,339	,256	-
	Gruplar İçi	3460,673	221	15,659			
	Toplam	3544,531	225				
İçsel	Gruplar arası	202,127	4	50,532	,884	,474	-
	Gruplar İçi	12626,015	221	57,131			
	Toplam	12828,142	225				
Dışsal	Gruplar arası	218,578	4	54,644	4,237	,003	+
	Gruplar İçi	2849,940	221	12,896			
	Toplam	3068,518	225				

Tablo 16 incelendiğinde lise öğrencilerinin ailelerinin aylık gelir düzeylerine göre intikam, diyalog, dışsal toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, kaçınma, içsel toplam puanları ile anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır. İntikam ($F(4,221)=3,739$, $p=,006$), önlem ($F(4,221)=,927$, $p=,449$) diyalog ($F(4,221)=3,168$, $p=,015$) kaçınma ($F(4,221)=1,339$, $p=,256$), içsel ($F(4,221)=,884$, $p=,474$), dışsal ($F(4,221)=4,237$, $p=,003$) olarak görülmüştür.

Belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda intikam toplam puanına göre sıralama 1500-2500 arası>2501-3500 arası>6001 üstü>3501-4500 arası>4501-6000 arası, diyalog alt boyutuna göre 1500-2500 arası>2501-3500 arası>6001 üstü>4501-6000 arası>3501-4500 arası, dışsal alt boyutuna göre 2501-3500 arası>3501-4500 arası>1500-2500 arası>4501-6000 arası>6001 üstü olarak saptanmıştır.

Tablo 17: Araştırmaya Katılan Lise Öğrencilerinin Kendilerine Göre Akademik Başarı Durumlarına Göre Siber Zorbalığa Verdikleri Tepkilerin Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Amacıyla Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P	Anlamlı Fark
İntikam	Gruplar arası	1992,049	3	664,016	3,479	,017	+
	Gruplar İçi	423,469	222	190,840			
	Toplam	44358,518	225				
Önlem	Gruplar arası	151,578	3	50,526	1,009	,390	-
	Gruplar İçi	11118,298	222	50,082			
	Toplam	11269,876	225				
Diyalog	Gruplar arası	689,276	3	229,759	4,930	,002	+
	Gruplar İçi	10346,848	222	46,606			
	Toplam	11036,124	225				
Kaçınma	Gruplar arası	57,055	3	19,018	1,211	,307	-
	Gruplar İçi	3487,476	222	15,709			
	Toplam	3544,531	225				
İçsel	Gruplar arası	616,529	3	205,510	3,736	,012	+
	Gruplar İçi	12211,612	222	55,007			
	Toplam	12828,142	225				
Dışsal	Gruplar arası	109,953	3	36,618	2,748	,044	+
	Gruplar İçi	2958,664	222	13,327			
	Toplam	3068,518	225				

Tablo 17 incelendiğinde lise öğrencilerinin kendilerine göre akademik başarı durumlarına göre intikam, diyalog, içsel, dışsal toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, kaçınma toplam puanları ile anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır. İntikam ($F(3,222)=3,479, p=,017$), önlem ($F(3,222)=1,009, p=,390$), diyalog ($F(3,222)=4,930, p=,002$), kaçınma ($F(3,222)= 1,211, p=,307$), içsel ($F(3,222)= 3,736, p=,012$), dışsal ($F(3,222)= 2,748, p=,044$) olarak görülmüştür.

Belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda intikam toplam puanına göre sıralama iyi>orta>kötü>çok iyi, diyalog alt boyutuna göre kötü>iyi>orta>çok iyi, içsel alt boyutuna göre iyi>çok iyi>orta>kötü, dışsal alt boyutuna göre iyi>orta>çok iyi>kötü olarak saptanmıştır.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinden sonra varılan sonuçlara göre;

- ✓ Lise öğrencilerinin cinsiyete göre intikam ve diyalog alt boyutu toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, kaçınma, içsel ve dışsal alt boyutu toplam puanları arasındaki farkın anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır.
- ✓ İntikam alt boyutuna göre erkeklerin ortalamasının kızlarınkine göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Diyalog alt boyutuna göre erkeklerin ortalamasının kızlarınkine göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür.
- ✓ Lise öğrencilerinin sınıflara göre intikam, diyalog ve dışsal alt boyutu toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, kaçınma ve içsel alt boyutu toplam puanları arasındaki farkın anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır.

Belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda intikam toplam puanına göre sıralama 10. Sınıf> 9. Sınıf> 11. Sınıf>12. Sınıf, diyalog alt boyutuna göre 10. Sınıf>12. Sınıf>11. Sınıf>9. Sınıf, dışsal alt boyutuna göre 11. Sınıf>9. Sınıf>12.Sınıf>10.Sınıf olarak saptanmıştır.

- ✓ Lise öğrencilerinin eğitim gördükleri kurum türüne göre intikam, diyalog ve içsel alt boyutları toplam puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, kaçınma ve dışsal alt boyutu toplam puanları arasındaki farkın anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır.

Belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda intikam toplam puanına göre sıralama İmam Hatip Lisesi>Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi>Anadolu Lisesi>Fen Lisesi>BİLSEM>Sosyal Bilimler Lisesi, diyalog alt boyutuna göre Anadolu Lisesi>İmam Hatip Lisesi> Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi> Sosyal Bilimler Lisesi>BİLSEM>Fen Lisesi, içsel alt boyutuna göre BİLSEM>Anadolu Lisesi> Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi> Sosyal Bilimler Lisesi>İmam Hatip Lisesi> Fen Lisesi olarak saptanmıştır.

- ✓ Lise öğrencilerinin kardeş sayılarına göre intikam, önlem, diyalog, kaçınma, içsel, dışsal alt boyutları toplam puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmadığı saptanmıştır.
- ✓ Lise öğrencilerinin anne eğitim düzeylerine göre intikam, dışsal toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, diyalog, kaçınma, içsel toplam puanları ile anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır.

Belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda intikam toplam puanına göre sıralama ortaokul mezunu>üniversite mezunu>ilkokul mezunu>lise mezunu>yüksek lisans/doktora mezunu, dışsal alt boyutuna göre ortaokul mezunu>ilkokul mezunu>üniversite mezunu>lise mezunu>yüksek lisans/doktora mezunu olarak saptanmıştır.

- ✓ Lise öğrencilerinin baba eğitim düzeylerine göre intikam, diyalog, dışsal toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, kaçınma, içsel toplam puanları ile anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır.

Belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda intikam toplam puanına göre sıralama ortaokul mezunu>ilkokul mezunu>üniversite mezunu>lise mezunu>yüksek lisans /doktora sahibi, diyalog alt boyutuna göre ilkokul mezunu>lise mezunu>ortaokul mezunu >üniversite mezunu>yüksek lisans/doktora sahibi, dışsal alt boyutuna göre ortaokul mezunu >ilkokul mezunu>lise mezunu>üniversite mezunu>yüksek lisans/doktora sahibi olduğu saptanmıştır. Düzeyde olmadığı saptanmıştır.

✓ Lise öğrencilerinin ailelerinin aylık gelir düzeylerine göre intikam, diyalog, dışsal toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, kaçınma, içsel toplam puanları ile anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır.

Belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda intikam toplam puanına göre sıralama 1500-2500 arası>2501-3500 arası>6001 üstü>3501-4500 arası>4501-6000 arası, diyalog alt boyutuna göre 1500-2500 arası>2501-3500 arası>6001 üstü>4501-6000 arası>3501-4500 arası, dışsal alt boyutuna göre 2501-3500 arası>3501-4500 arası>1500-2500 arası>4501-6000 arası>6001 üstü olarak saptanmıştır.

✓ Lise öğrencilerinin kendilerine göre akademik başarı durumlarına göre intikam, diyalog, içsel, dışsal toplam puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu fakat önlem, kaçınma toplam puanları ile anlamlı bir düzeyde olmadığı saptanmıştır.

Belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc Tukey HSD çoklu karşılaştırma testi sonucunda intikam toplam puanına göre sıralama iyi>orta>kötü>çok iyi, diyalog alt boyutuna göre kötü>iyi>orta>çok iyi, içsel alt boyutuna göre iyi>çok iyi>orta>kötü, dışsal alt boyutuna göre iyi>orta>çok iyi>kötü olarak saptanmıştır.

KAYNAKLAR

- Akbulut, Y., Şahin, Y.L. ve Erişti, B. (2010). Çevrimiçi Sosyal Hizmet Üyeleri Arasındaki Siber Suçların Azaltılmasını Araştıran Bir Ölçeğin Geliştirilmesi. *Contemporary Educational Technology*, 1(1), 46-59.
- Arıcak, O. T. (2009). Üniversite Öğrencileri Arasında Siber Zorbalığın Habercisi Olarak Psikiyatrik Semptomatoloji. *Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.
- Çetin, B., Yaman, E. & Peker, A. (2011). Siber Mağdur Ve Zorbalık Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. *Computers & Education*, 57(4), 2261-2271.
- Erişti, B., & Akbulut, Y. (2019). Reactions to cyberbullying among high school and university students. *The Social Science Journal*, 56(1), 10-20.
- Eroğlu Y. ve Güler N. (2015). Koşullu Öz-Değer, Riskli İnternet Davranışları ve Siber Zorbalık/Mağduriyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Sakarya University Journal of Education* 5(3), 118-129.
- Korkmaz A. (2016). Siber Zorbalık Davranışları Sergileme ve Siber Zorbalığa Maruz Kalma Durumlarının Karşılaştırılması. *Erciyes University, Faculty of Communication*, 1(2), 620-629.
- Peker A. (2015). Ergenlerin Saldırganlık ve Siber Zorbalık Davranışları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. Atatürk Üniversitesi KKEF Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı. *EKEV Akademi Dergisi*, (61), 301-314.
- Şahin, M., Sarı, S. V., Özer, Ö. ve Er, S. H. (2010). Lise Öğrencilerinin Siber Zorba Davranışlarda Bulunma ve Maruz Kalma Durumlarına İlişkin Görüşleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (21), 257-270.
- Tamer N. ve Vatanaritan, S. (2014). Ergenlerin Teknolojik Zorbalık Algıları. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1(2),1-20.
- Erişti, B., & Akbulut, Y. (2019). Reactions to cyberbullying among high school and university students. *The Social Science Journal*, 56(1), 10-20.